

LBRIS

We know
books

K A T I M A R T O N

DOAMNA
CANCELAR

REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL

Traducere din limba engleză de
ROXANA NICOLESCU

LITERA
București

Cuprins

Prolog: Fiica pastorului	9
<i>Capitolul 1. Împotriva curentului</i>	21
<i>Capitolul 2. Leipzig – pe cont propriu</i>	41
<i>Capitolul 3. Berlin</i>	49
<i>Capitolul 4. 1989</i>	59
<i>Capitolul 5. Ucenicia</i>	69
<i>Capitolul 6. În sfârșit, în Cancelarie</i>	93
<i>Capitolul 7. Primul ei președinte american</i>	113
<i>Capitolul 8. Dictatori</i>	123
<i>Capitolul 9. Doamna cancelar în viața privată</i>	143
<i>Capitolul 10. Parteneri limitați</i>	159
<i>Capitolul 11. Europa vorbește acum germana</i>	175
<i>Capitolul 12. Războiul din Ucraina – „Dați-mi-o pe Angela la telefon“</i>	189
<i>Capitolul 13. Vara lui Reem</i>	209
<i>Capitolul 14. Cele mai grele vremuri</i>	231
<i>Capitolul 15. Trump intră în scenă</i>	241
<i>Capitolul 16. „S-a schimbat ceva în țara noastră...“</i>	265
<i>Capitolul 17. În sfârșit, un partener?</i>	287
<i>Capitolul 18. Spre final</i>	301

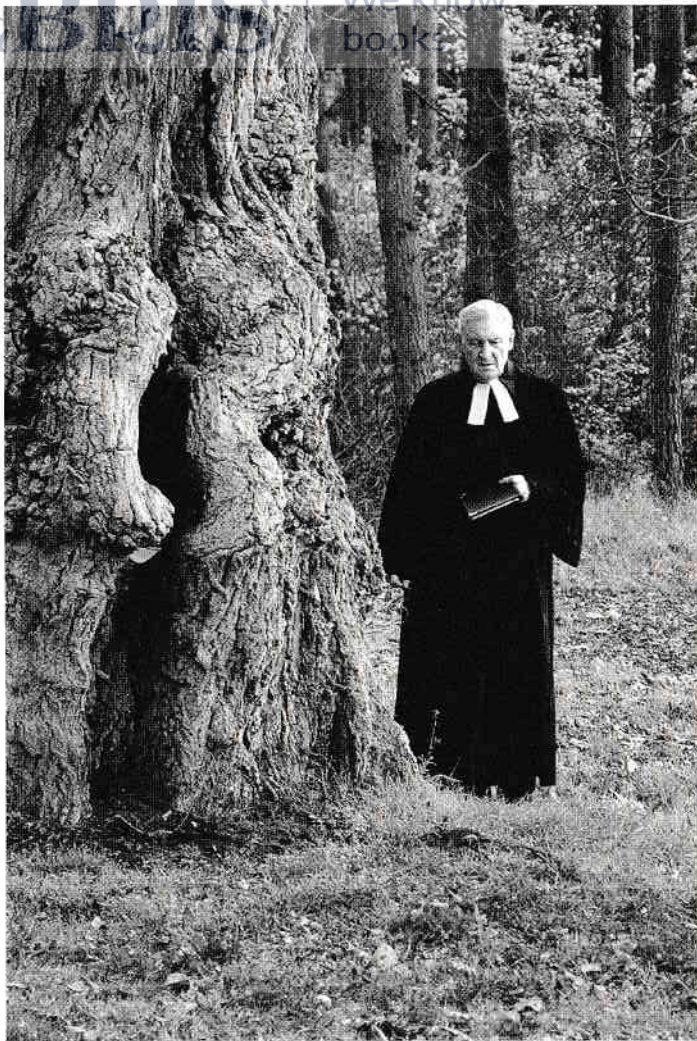
Epilog	325
Mulțumiri	333
Note	337
Bibliografie	353
Credite fotografice	358
Indice	359

Prolog

FIICA PASTORULUI

Își face discret apariția. Intrarea Angelei Merkel în capela simplă de cărămidă din Potsdam, în apropiere de Berlin, nu este anunțată nici de vuiet de sirene, nici de lumini intermitente sau cohorte de consilieri. Pășește ușor adusă de spate, dar cu hotărâre. Când trece prin dreptul stranelor, se declanșează blițurile telefoanelor, iar ea – această femeie care detestă camerele de luat vederi îndreptate spre ea – zâmbeste îngăduitor. Aceștia sunt semenii ei. Deși biserica este aproape de capitală, această comunitate este diferită de sofisticatăii de la Berlin, alături de care Merkel își petrece majoritatea zilelor de lucru. Tatăl ei a fost pastor într-o biserică parohială la fel de modestă, iar în această seară umedă de toamnă lăcașul de cult auster îi oferă un refugiu temporar în fața turbulențelor celui de-al patrulea și ultimului său mandat. Zilele petrecute în provincia ei natală, Brandenburg – cu promenade în pădurile din apropiere –, sunt din ce în ce mai rare. Este prea ocupată să salveze lumea.

În această seară, când Merkel ajunge la Oberlinkirche, înconjurată de oameni care ar putea trece drept rudele sale, cancelarul Republicii Federale Germania, în vârstă de șaiszeci și trei de ani, își permite pentru scurtă vreme să lase garda jos. Poartă ținuta tipică: sacou în culori vii (verde-închis în seara aceasta) și pantaloni negri. Pășind ferm cu pantofii negri fără toc, Merkel se așază pe un scaun cu spătar drept din fața altarului, cu vârfurile degetelor atingându-se ușor – un gest ca de rugăciune, acum atât de familiar germanilor încât a fost transformat în emoji. „Pe când eram copil, clopotele bisericii sunau în fiecare dimineață și din nou la șase seara. Mi-e dor de acest lucru“, mărturisește ea asistenței

Tatăl Angelei Merkel, pastorul Horst Kasner – aici în pădurile de lângă Templin, unde a crescut viitorul cancelar –, s-a mutat împreună cu familia din Germania de Vest în Germania de Est la scurt timp după nașterea fiicei sale, răspunzând la apelul Bisericii Luterane de a predica în statul comunist ateu. Cunoscut drept un om aspru, care era prea conciliant cu regimul, Angela a învățat de la el rigoarea logică.

Capitolul 1

ÎMPOTRIVA CURENTULUI

„În viață nu trebuie să ne temem de nici un lucru, trebuie doar să îl înțelegem.”

MARIE CURIE (1867–1934)

Pastorul Horst Kasner a ratat nașterea primului său copil. În aceea zi, 17 iulie 1954, conducea o dubă plină cu mobilierul familiei într-un cătun îndepărtat din Germania de Est, unde avea să înceapă viața ca preot.

„Doar comuniștii sau idioții merg de bunăvoie în Est“, i-au spus lui Kasner vest-germanii care l-au ajutat la mutat. Înalt de peste 1,80 de metri, bărbatul cu trăsături aspre, în vârstă de douăzeci și opt de ani, a fost unul dintre pușinii care au răspuns la apelul episcopului de Hamburg, Hans-Otto Wölber, de a sluji în zona sovietică defavorizată. „Aș fi mers oriunde pentru a propovădui Cuvântul Domnului“, a spus Kasner mai târziu.¹ El și soția sa, Herlind, o profesoară de engleză în vârstă de douăzeci și șase de ani, se căsătoriseră abia de un an. Horst o avertizase pe Herlind Jentzch, o femeie delicată, cu ochi albaștri, născută la Danzig, că va pune mereu pe primul loc datoria față de Biserică.² S-a ținut de cuvânt.

Kasner, născut Kazmierczak, cu tată polonez, dar crescut la Berlin, avea șapte ani când Adolf Hitler a venit la putere în 1933. Membru al Tineretului Hitlerist, organizație a Partidului Nazist, pe când era la liceu și recrutat de forțele armate naziste (Wehrmacht) la vârsta de optsprezece ani, se spune că ar fi fost capturat un an mai târziu de Aliți – deși detaliile acestui capitol

din viața sa nu sunt disponibile pentru cercetători, în cazul în care mai există după atâtea decenii. După eliberare, Horst a studiat teologia la prestigioasa Universitate din Heidelberg și apoi la Hamburg. Și aceasta este totalitatea informațiilor din arhivele publice cu privire la istoricul tatălui Angelei Merkel.

Din fericire, aflăm mai multe din interviuri personale. Pentru acest preot auster și exigent, Angela nu a fost niciodată la fel de importantă precum credința sau enoriașii săi. Deși a acceptat acest lucru, fiica sa cea mai mare a tânjit după un tată mai prezent și mai încurajator. Kasner nu a fost niciodată întrutotul mulțumit de copila lui strălucită – cu siguranță nu și-a exprimat niciodată fâțiș aprecierea –, însă Angela a încercat tot timpul să îi câștige sprijinul nemijlocit. Este evidentă legătura dintre dorința de a fi apreciată de tatăl său, nicicând întrutotul îndeplinită, și ambiția ei puternică de a reuși. Dar poate că nici una dintre acțiunile lui Horst Kasner nu a avut o influență mai mare asupra dezvoltării timpurii a Angelei ca decizia sa de a părăsi siguranța relativă din Germania de Vest pentru a înfrunța pericolele și volatilitatea din Germania de Est, ocupată de sovietici.

Locul natal al Angelei Merkel, orașul portuar Hamburg, odinioară însuflețit, era o ruină carbonizată, de nerecunoscut, după ce bombardiere britanice și americane l-au făcut una cu pământul în 1943, ucigând patruzeci de mii de oameni. Germanii au inventat un cuvânt, *Feuersturm* („furtună de foc”), pentru a descrie devastarea orașului. Totuși, până la capitularea Germaniei pe 8 mai 1945, mii de supraviețuitori sperați – printre care și refugiați eliberați din lagărele de concentrare și cei care fugeau de nemioloasa Armată Roșie a Uniunii Sovietice – au fost atrași de ceea ce rămăsese din Hamburg, înghesuindu-se în clădiri distruse și în adăposturi improvizate.

Până în 1954, anul în care Angela Dorothea Kasner s-a născut la spitalul Barmbek, majoritatea ruinelor fuseseră înlăturate cu hărnicie de locuitori. Se putea circula din nou pe străzi,

clădiri în reconstrucție erau acoperite de schele, iar viața începea treptat să-și reia ritmul de odinioară. Aliații, care bombardaseră orașul cu un deceniu în urmă, trimiteau acum milioane sub formă de ajutoare pentru reconstrucție. Hamburg era pe cale să devină centrul comercial, mediatic și artistic al Republicii Federale Germania, recuperându-și treptat statutul pe care îl deținuse în secolele XVI–XVII ca oraș imperial liber din Liga Hanseatică – o grupare pentru comerț maritim din zona baltică. Supraviețuitorii *Feuersturm* începeau din nou să întrevadă posibilitățile unei vieți decente. Dornice să îngroape trecutul sub moloz, mulțimile au luat cu asalt cârciumile din St. Pauli, cartierul plăcerilor, iar orașul s-a umplut de energie creativă, având o scenă muzicală și teatrală vibrantă, precum și o presă dinamică și îndrăzneată. Cei care participau la această renaștere își aminteau cu reticență de viața din timpul celui de-al Treilea Reich și în aceeași măsură de foștii lor concetățeni, blocați acum în Estul ocupat de sovietici.

În 1954 devenise clar că aceasta era situația din Republica Democrată Germania. Fondată în 1949, sub ocupație militară sovietică, a fost practic o copie a celorlalți „sateliți” conduși de Moscova (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România și Albania), cu doar un singur partid politic legal, Partidul Comunist, care controla viața socială și politică. Cu un an înainte de nașterea Angelei, muncitorii est-germani au pornit o revoltă. La 16 iunie 1953, mii de muncitori din construcții și-au aruncat uneltele și au mărșăluit pe artera principală din Berlinul de Est, cerând salarii mai mari, condiții de muncă mai bune și alegeri imparțiale. Drept răspuns, guvernul controlat de sovietici din Germania de Est a instaurat legea marțială, ucigând câteva sute de protestatari și stabilind un timp brutal, care s-a repetat în Ungaria în 1956, în Cehoslovacia în 1968 și în Ucraina în 2014.

Violența și represiunea guvernului au transformat migrația constantă dinspre Germania de Est către Germania de Vest într-un potop uman. În acel an, cu șapte ani înainte ca zidul de la frontiera dintre cele două Germanii să oprească în final hemoragia, 331 000

de est-germani și-au abandonat casele și mijloacele de trai și s-au îndreptat spre Vest.

O familie germană a ales să călătorească în direcția opusă. La două luni după ce soțul ei a plecat din Hamburg pentru a se stabili în Germania de Est, Herlind Kasner, ducându-și fiica, pe Angela, într-un coș, a luat trenul și a călătorit trei ore până la Quitzow, în provincia Brandenburg, pentru a fi alături de soțul său. Contrastul dintre agitația revigorantă din Hamburg și viața austeră din acel orașel agricol a fost un șoc chiar și pentru pastorul ascetic și soția sa. În scurt timp, tânăra familie s-a mutat la Templin, un orașel aflat la aproximativ 145 de kilometri spre est, cuibărit într-o regiune cu lacuri limpezi și păduri de pini, desprins parcă dintr-un basm german. Aici a făcut primii pași Angela Kasner.

Angela a fost întrebată la un moment dat ce imagine îi vine în minte când aude cuvântul *Heimat* – un cuvânt german intraductibil, care sugerează nu numai noțiunea de casă, ci și locul de care simți că aparții. Ea a răspuns printr-o schiță verbală a zonei din jurul orașului Templin: „un lac, niște păduri și vaci, câte un bolovan ici și colo (...) pini și fân“. Acolo, cu foarte puține distracții și cu libertatea de a explora atât natura, cât și propria-i imaginație, tânăra Angela Merkel a învățat să se bazeze pe ea însăși. Chiar și astăzi, Merkel susține că locul în care preferă înainte de toate să se trezească este „acasă“. Templin.

Trenul de la Berlin la Templin traversează multe dintre cele mai sângeroase gări din timpul ultimului secol zbuciumat din istoria Germaniei, inclusiv Oranienburg, locul unuia dintre primele lagăre de concentrare naziste; Sachsenhausen, mai întâi lagăr de concentrare nazist, apoi sovietic; și Seelow, unde trupele lui Hitler și ale conducătorului rus Iosif Stalin s-au măcelărit reciproc până la sfârșitul cumplit al războiului. Semnele de circulație cu litere chirilice care indică și acum drumul spre Templin sunt o amintire incontestabilă a ocupației armatei sovietice. Solul din partea

locului este încă toxic din cauza testelor cu armament efectuate la fosta bază militară rusă din apropiere. În copilăria Angelei, această liniște suprarrealistă era spulberată de mai multe ori pe zi de avioane sovietice care zburau la joasă altitudine.

Când ajunge la Templin, vizitatorul pătrunde într-un oraș pitoresc, cu străzi pietruite și clădiri din cărămidă roșie. Acesta este locul în care Merkel a crescut, a mers la școală și s-a căsătorit pentru prima dată – și a rămas orașul în care a locuit mama sa până a murit, în 2019. Ulterior, când a fost întrebată despre mutarea familiei sale, Herlind a explicat: „Am venit în calitate de creștini ca să ajutăm alți creștini. Unii merg în Africa. Deci, de ce nu am putea merge în cealaltă parte a țării noastre?“³ Comparația dintre Germania de Est și Africa este revelatoare, sugerând cât de străin li se părea Estul comunist celor din Vest. Herlind a plătit scump mutarea lor în Est: fiind soție de pastor „burghez“, i s-a interzis să predea. Totuși, Angela nu își amintește ca mama ei să se fi plâns vreodată cu privire la mutarea familiei în zona ocupată de sovietici. De la bun început, Horst și Herlind Kasner i-au insuflat fiicei lor valorile sacrificiului și autodiscipliniei.

Când membrii familiei Kasner au ajuns prima oară la Waldhof („curte cu pădure“ în limba germană) – un complex izolat de aproximativ treizeci de clădiri aparținând Bisericii Luterane – erau prea săraci încât să-și permită măcar un cărucior pentru micuța Angela. O ladă i-a servit drept pătuț viitoarei doamne cancelar. „Tatăl meu a fost nevoit să mulgă capre, iar mama a învățat de la o femeie în vârstă cum să facă supă de urzici“, avea să își amintească Merkel mai târziu.⁴ Primul lucru pe care și-l amintește este că fugea de caii care galopau prin curtea lor. În acei ani, „părinții mei foloseau în comun o motocicletă mică pentru a se deplasa“, își amintește ea. Mai târziu, când Horst Kasner a devenit un pastor cunoscut, aprobat de stat – adică, atunci când a devenit clar că nu contesta legitimitatea statului comunist –, familiei i s-au acordat două automobile personale, un privilegiu rar într-un stat

satelit sovietic.* Mulți dintre colegii săi pastori susțineau că era mult prea îngăduitor cu regimul malign. În ciuda privilegiilor acordate lui Kasner datorită importanței sale în Biserică, statutul său și al familiei sale era precar.⁵ Potrivit unui raport oficial din 1994, țara lui Martin Luther a fost decreștinată sub conducerea Partidului Comunist, însă deprinderea de a naviga în astfel de ape tulburi a constituit o lecție utilă de dexteritate politică pentru viitorul cancelar.

În complexul Waldhof se afla unul dintre cele mai importante seminare din Germania de Est, unde Kasner a pregătit clerici. Viața de acolo era simplă: modestă, lipsită de lux. Atunci, ca și acum, parohia includea un adăpost pentru câteva sute de copii și adulți cu dizabilități fizice și de dezvoltare, care erau învățați meserii simple. Parte esențială a comunității parohiale, prezența lor – inclusiv la sărbătorile din familia Kasner – i s-a părut întotdeauna firească Angelei.

Vecinii încă în viață își amintesc că Horst Kasner era o figură intimidantă și controversată, cunoscută dincolo de zona imediată. „Era un om aspru, care nu avea aerul unei fețe bisericești“, își amintea Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al Angelei, un bărbat înalt, plin de viață, încă tânăr, care a fost primar al orașului Templin. Poate că pastorul Kasner nu a fost un cleric blând, dar Angela a învățat de la el rigoarea logică și claritatea argumentelor.

Kasner a întreținut un regim solicitant pentru Angela. „Totul trebuia să fie în perfectă ordine“, a explicat ea într-un interviu acordat la începutul carierei politice. Când a crescut, i-a fost greu să înțeleagă prioritățile tatălui ei. „Tatăl meu se pricepea să se adreseze oamenilor și să îi facă să vorbească. În copilărie chiar mă

* Crescute în Ungaria, sora mea și cu mine am frecventat slujba catolică în fiecare duminică, la biserica din cartier, dar călugărița care venea la noi acasă ca să ne catehizeze nu avea voie să poarte veșmântul religios. Cu siguranță nu era un avantaj să fii creștin practicant în epocă. Erai etichetat drept burghez, una dintre infracțiunile pentru care părinții mei, jurnaliști, au fost arestați la începutul anului 1955 și acuzați pe nedrept că ar fi fost spioni americani.

înfuria că arăta atât de multă înțelegere față de toți ceilalți. Dar dacă noi, copiii, greșeam cu ceva, reacția lui era complet diferită.“ Pentru Merkel, a fost deosebit de dureros să înțeleagă faptul că tatăl pe care îl iubea părea să folosească munca drept motiv pentru a sta departe de îndatoririle de familie. „Cel mai rău era când spunea că revine imediat, dar se întorcea după câteva ore“, își amintea ea. Uneori îl aștepta pe stradă, în fața casei, „foarte mult timp“.

Din fericire, în viața tinerei Angela Merkel au existat alți adulți care au avut timpul, răbdarea și căldura pe care nu i le-au oferit tatăl distant și mama ocupată. „Îmi amintesc de un grădinar, un bărbat voinic, mai în vârstă, care mi-a insuflat încredere și un calm ieșit din comun“, își amintea ea mult mai târziu.⁶ „Am învățat de la el tot felul de lucruri despre viața practică. Am învățat cum să identific florile sau când este sezonul ciclamelor. De la el am învățat cum să vorbesc cu persoanele cu dizabilități mentale. El crea o atmosferă caldă și plină de încredere și mă lăsa să mănânc morcovi abia scoși din pământ. Acest om a trezit în mine legătura cu pământul și cu natura (...). Astăzi îmi dau seama cât de important este timpul; mai important decât bunurile.“

În acest mediu neprihănit, cu păduri și cu lacuri, Merkel și-a găsit treptat alinare în liniștea rurală. Mai târziu, unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi din Cancelarie a numit cutreierările lui Merkel în aceste păduri „grupul de reflecție personal“. Unul dintre cei mai vechi prieteni ai săi atribuie atitudinea pe care o numește „Merkel cea blândă“ acelor zile de început, petrecute departe de stresul și de zgomotul vieții urbane. Lui Merkel încă îi place liniștea și recunoaște că, „uneori, toată această vorbărie este o problemă pentru mine (...). Este important să nu trebuiască să spun nimic, dar să mă bucur de compania cuiva“. Alinarea pe care Angela Merkel o găsește în tăcere s-a dovedit utilă în cariera ei de politician și de negociator – când s-a folosit de tăcere pentru a-i tulbura pe adversari.

Anii senini ai copilăriei Angelei Kasner s-au încheiat brusc în dimineața de 13 august 1961. Cu două zile înainte, tatăl ei simțise

că nu este în regulă ceva. În timp ce familia se întorcea cu mașina din vacanța în Bavaria, pastorul a observat suluri mari de sârmă ghimpată stivuite într-o pădure de pini de-a lungul autostrăzii, pe când treceau din Germania de Vest în Germania de Est. Ce ciudat, i-a spus Kasner soției sale. Două zile mai târziu, familia Kasner era în drum spre biserică atunci când s-a anunțat știrea la radio. Acele suluri de sârmă ghimpată fuseseră folosite pentru a separa Germania de Est de Germania de Vest – și de restul Europei. Ulterior, Germania de Est a devenit un stat concentraționar. Jertfa lui Kasner pentru Dumnezeu și pentru Biserică lua brusc o altă dimensiune.

„Aveam șapte ani când mi-am văzut părinții complet neajutorați [pentru prima dată]. Nu aveau habar ce să facă sau să spună. Mama a plâns toată ziua“, își amintea Merkel.⁷ „Am vrut să-i ajut, să-i înveslesc, dar nu a fost posibil.“ Herlind își dădea seama că, probabil, nu-și va mai putea vizita niciodată rudele de la Hamburg. Cel puțin familia soțului ei locuia în Berlinul de Est. Rudele de la Hamburg au fost separate de familia Kasner prin cele mai stricte controale de frontieră din Europa, care au amputat Germania de Vest de zona de Est.

Construirea Zidului Berlinului, lung de circa 112 kilometri (sau a barierei de protecție antifascistă, așa cum a fost numit oficial) și a zidului interior de graniță de-a lungul frontierei dintre cele două Germanii a fost un act disperat de salvare a Germaniei de Est comuniste. Cât timp granița fusese deschisă, până la două mii de germani trecuseră zilnic din Est în Vest. Acum exista o barieră de beton lată de peste un metru și înaltă de peste patru metri cu sârmă ghimpată deasupra, iar la sol, mine terestre, câini și gardieni cu arme automate au transformat frontiera dintre Berlinul de Est și Berlinul de Vest în cea mai periculoasă fâșie de pământ din Europa. În timpul nopții, proiectoarele descurajau orice evadare, cu excepția celor mai temerare. Ulterior, Merkel și-a numit țara în care și-a petrecut tinerețea un *Lager*, un cuvânt folosit în general pentru a descrie lagărele de concentrare.

Cu toate acestea, în refugiul de la Waldhof, viața tinerei Angela nu s-a schimbat semnificativ. Îi avea alături pe părinți și pe frații ei mai mici, Marcus (născut în 1957) și Irene (născută în 1964). Și avea acces la colecția vastă de cărți pe care părinții săi o aduseseră cu ei de la Hamburg; într-o țară închisă, acestea au devenit mijloacele sale de evadare pe când era copil. Chiar și înainte de anii adolescenței, era avidă să descopere lumi noi între copertele cărților. În timpul nopților lungi și întunecate din austerul Waldhof, Angela a devorat clasicii ruși, îndrăgostindu-se de cultura și limba ruse, o pasiune care a dăinuit pe tot parcursul vieții. „Rusa este o limbă frumoasă, plină de emoții, seamănă cumva cu muzica, dar este și puțin melancolică“, remarca ea.⁸ Însă nu a confundat niciodată scriitorii și poezii pătrunzători ai Rusiei – sau poporul rus – cu liderii sovietici.

Deși lui Herlind i s-a interzis să predea, ea și-a învățat fiica să se descurce în limba engleză, fapt ce a ajutat-o pe Angela ulterior, pe scena globală. Dar familia Kasner nu avea în casă multe cărți în engleză. În Germania de Est, citirea materialelor care nu se aflau pe lista aprobată de marxist-leniniști era controlată la fel de atent ca armele.* Singura publicație în engleză disponibilă pentru tânăra Angela era organul oficial al Partidului Comunist Britanic, *The Morning Star*, pe care îl lua când mergea în excursii la Berlin.

În liniștea casei parohiale, în timp ce citea biografiile marilor oameni de stat și cărturari europeni, Angela și-a găsit modelul în viață: Marie Curie, prima femeie care a câștigat nu doar unul, ci două Premii Nobel. Existau mai multe motive pentru care a îndrăgit-o pe această fiziciană. Se născuse în Polonia, la fel ca unul dintre bunicii lui Merkel. „Pe vremea lui Marie Curie, Polonia a fost divizată și ocupată de Rusia. Și noi am cunoscut ocupația rusă“, a menționat Merkel într-unul dintre primele sale interviuri.⁹ Dar cel

* Când am trecut din Berlinul de Vest în cel de Est în calitate de corespondent de presă la sfârșitul anilor 1970, îmi amintesc că am fost întrebată de agenții de securitate de la frontieră: „Marfă de contrabandă, arme sau ziare?“